

<http://dx.doi.org/10.16926/em.2019.14.17>

Elżbieta ROSIŃSKA

<https://orcid.org/0000-0002-8440-7099>

Akademia Muzyczna im. Stanisława Moniuszki w Gdańsku

Giovanni Gagliardi – wirtuoz i wizjoner akordeonu

Streszczenie

Giovanni Gagliardi (1882–1964), włoski kompozytor i akordeonista, to postać obecnie zapomniana. Już w 1911 roku postulował – w wydanym w Paryżu *Manualetto del fisarmonicista* – zmiany w budowie akordeonu mające na celu ulepszenie techniczne tego instrumentu. Zaproponowana modernizacja akordeonu przyczyniła się do rozwoju akordeonowego repertuaru, o nowych możliwościach brzmieniowych i nowej estetyce. Życie artysty, który swoją karierę rozpoczął jako wędrowny grajek, a doszedł do pozycji cieszącego się uznaniem paryskiej bohemy wirtuoza, zmieniło diametralnie przystąpienie Włoch do I wojny światowej w roku 1915. Odmowa służby wojskowej, a po zakończeniu wojny także publicznych koncertów, oraz 3,5-letnie internowanie w czasie II wojny światowej – przedstawiają Gagliardiego jako człowieka zaangażowanego nie tylko w sprawy muzyczne, ale i publiczne. Do końca życia muzykował w domowym zaciszu, a w korespondencji z akordeonistami oraz w wywiadach prasowych propagował instrument z manuałem melodycznym. Giovanni Gagliardi wyprzedzał poglądami o dziesiątki lat swoją epokę, ale to właśnie jemu historia przyznała rację.

Słowa kluczowe: Giovanni Gagliardi, akordeon, akordeon z manuałem melodycznym, wirtuoz.

Akordeonistyka to stosunkowo młoda dyscyplina – licząca niespełna dwa wieki swojej historii. Zawiera ona wiele interesujących wątków, obecnie nieco zapomnianych, które warto przypomnieć ze względu na ich rangę i wkład w rozwój całej dyscypliny. Przykładem tego jest m.in. postać Giovanniego Gagliardiego – wirtuoza oraz wizjonera akordeonu. Literatura przedmiotu dotycząca jego działalności jest uboga i ogranicza się jedynie do publikacji wydanej w serii „Texte zur Geschichte und Gegenwart des Akkordeons”, pod redakcją Helmuta C. Jacobsa¹.

¹ G. Gagliardi, *Kleines Handbuch des Akkordeonisten (1911)*, *Manualetto del fisarmonicista*

Data zgłoszenia: 8.12.2019

Data wysłania/zwrotu recenzji 1: 17.12.2019/23.12.2019

Data wysłania/zwrotu recenzji 2: 17.12.2019/27.12.2019

Data akceptacji: 31.12.2019

Giovanni Gagliardi, urodził się 14 lutego 1882 roku w wiosce Croce Santo Spirito w gminie Castelvetro Piacentino w prowincji Piacenza jako najstarszy z czworga rodzeństwa. Ojciec Fermo Gagliardi był rolnikiem, uprawiał niewielką działkę, jednocześnie prowadził karcznię. Matka, Domenica Ferrari, zajmowała się handlem obwoźnym. Rodzina Gagliardich, dbała o edukację dzieci. W czasach, gdyż poziom analfabetyzmu we Włoszech sięgał 60%, rodzeństwo Gagliardich uczęszczało do szkoły, gdzie zdobyło elementarne wykształcenie, tzn. w zakresie nauki czytania i pisania.

Giovanni rozpoczął swoje muzykowanie od gry na okarynie, instrumencie muzycznym z grupy aerofonów wargowych. Grał na znanej odmianie tego instrumentu, skonstruowanej w drugiej połowie XIX wieku przez Włocha Giuseppe Donatiego. Jego pierwszym i chyba jedynym nauczycielem muzyki był Raffaele D’Alessandro z Cremony, który uczył go solfeżu, zasad muzyki, a także gry na akordeonie. W 1902 roku otrzymał instrument zbudowany przez Luigiego Savoia w San Giovanni in Croce, mieście w prowincji Cremona. Pierwsze publiczne występy odbywały się w karczmie rodziców. Potem rozpoczął życie wędrownego grajka, dając koncerty w pobliskich miejscowościach. W czasie swoich wędrowek spotkał Itala Ferrariego, samorodnego artystę teatru lalkowego, z którym nawiązał współpracę, ubogacając występy teatryku swoją muzyką. Zadzierzgnięta przyjaźń przetrwała lata, aczkolwiek to Ferrari zrobił wielką karierę, jako jeden z najwybitniejszych przedstawicieli teatru lalkowego we Włoszech.

Przykładem wykonywanego wówczas przez Gagliardiego repertuaru może być *Mazurka variata*, utwór skomponowany przez włoskiego skrzypka Augusta Migliavaccę (1838–1901), ochoczo zaadaptowany przez akordeonistów, znany i lubiany we Włoszech do dziś. Ponadto wykonywał takie pozycje, jak walc *Vita Palermitana*, czy słynny *Taniec godzin* z opery *Gioconda* Amilcare’a Ponchiello².

W 1905 roku Gagliardi miał do dyspozycji kolejny akordeon zbudowany przez Savoia. Instrument wyróżniał się posiadaniem dwóch manualów dla lewej ręki: pięciorzędowego manualu basowo-akordowego oraz manualu melodycznego, w którym guziki ułożone były w dwóch rzędach w porządku klawiatury typu fortepianowego. Innowacyjne było także ich umiejscowienie, na wzór bandoneonu, w bocznej ścianie obudowy. Można przypuszczać, że skoro nie istniały wcześniej tego typu instrumenty, autorem koncepcji nowej konstrukcji akordeonu mógł być sam Giovanni Gagliardi³. Nowa odmiana tego instrumentu umożli-

(1911), *Petit Manuel de l’Accordéoniste* (1911), „Texte zur Geschichte und Gegenwart des Akkordeons”, t. 2, red. H.C. Jacobs, R. Kaupenjohann, Augemus Musikverlag Ralf Kaupenjohann, Bochum 2004, s. 25–49.

² [g.b.], *Vita romantica di Giovanni Gagliardi, obiettore della conoscenza e musicista*, „Liberta di Piacenza”, z dnia 19.11.1950; źródło: www.giovannigagliardi.net [dostęp: 3.09.2017].

³ J. Petrič, *The Concert Accordion. Contemporary Perspectives*, Augemus Musikverlag Ralf Kaupenjohann, Essen 2017, s. 30.

liwiła poszerzenie repertuaru wykonawczego o utwory takich kompozytorów, jak Verdi, Chopin, Grieg, Franchetti⁴, Puccini i Bach.

Od 1905 roku podróże koncertowe Gagliardiego zataczają coraz szersze kręgi: na północy Włoch – Mediolan, na południu – Bari. Z miejscowością Parrecchia niedaleko miasta Pistoia w Toskanii związana jest następująca anegdota z 1906 roku, wielokrotnie przywoływana we wspomnieniach artysty:

Gagliardi dowiedział się, że w Parrecchii przebywa sławny włoski kompozytor muzyki sakralnej Lorenzo Perosi (z racji, że był stanu duchownego, tytułowany Don Perosi). Wieczorem pod jego oknem wykonał *Preludium* do opery *Traviata* G. Verdiego, arię z opery *Germania* Alberto Franchettiego, która miała swoją premierę 4 lata wcześniej w mediołańskiej La Scali. Gagliardi zawiedziony, że okno się nie uchyliło, zagadnął następnego ranka kamerdynera kompozytora. Okazało się, że występ bardzo się Don Perosiemu podobał i chciał otworzyć okno, żeby pogratulować występu akordeoniście, ale rodzina w obawie przed przeziębieniem stanowczo mu tego zabroniła!⁵

W 1907 roku Gagliardi odebrał w Bolonii dyplom La Societa Fisarmonica di Bolognese. Treść tego dokumentu głosi, że wystąpił on 27 kwietnia 1907 roku przed członkami stowarzyszenia oraz zgromadzoną publicznością, dając koncert. Pod dyplomem podpisali się przewodniczący stowarzyszenia oraz dyrektor artystyczny (podpisy nieczytelne). W tym samym roku Gagliardi udał się do Paryża, gdzie przebywał aż do wybuchu I wojny światowej w 1914 roku. Pobyt w stolicy Francji poprzedziły krótsze wizyty w Lotaryngii. Jak wynika z relacji Guida Deiry, opublikowanej w 1948 roku w amerykańskim czasopiśmie akordeonowym, w roku 1907 słynny muzyk pobierał w Metz lekcje gry na akordeonie u „sławnego Giovanniego Gagliardiego”⁶.

W Paryżu, ówczesnej stolicy kultury, Gagliardi obracał się w środowisku artystycznym muzyków, malarzy, pisarzy. Usiłował propagować akordeon jako instrument koncertowy. Występował w teatrzykach i kinach, podkładając na żywo muzykę do niemych filmów. Tu spotkał Antoine’a Schénardiego, włoskiego imigranta, budowniczego akordeonów, z którym pracował nad odmianą tego instrumentu z manuałem melodycznym. Pierwszy koncert muzyki klasycznej odbył się w 1909 roku, w kinie przy Rue de Lyon (w XII dzielnicy). W programie znalazły się uwertury, walce, arie ze słynnych oper. Kontakty z dyrygentem Désiré-Émile Ingelbrechtem, krytykiem muzycznym, a także jednym z pierwszych krytyków kina Émile Vuillermozem sprawiły, że Gagliardi zaczyna koncertować w nieco bardziej prestiżowych miejscach – w XVIII dzielnicy Montmartre (Le Lapin Agile, Le Moulin de la Galette, Il Bateau Lavoir), która w tym czasie skupiała artystyczną bohémę Paryża. Gagliardi miał tu wielu uczniów, udzielał lekcji,

⁴ Alberto Franchetti (1860–1942) – włoski kompozytor muzyki operowej.

⁵ L. Fietta, *Fece una serenata a Don Perosi*, „La Gazzetta di Parma”, z dnia 30.12.1956; źródło: www.giovannigagliardi.net [dostęp: 5.09.2017].

⁶ G. Deiro, *The Complete Works of Guido Deiro*, red. H. Doktorski, Mel Bay Publications, Inc., Fenton 2008, s. 8.

które odbywały się w siedzibie firmy Schénardi. W 1911 roku wydał dla swoich uczniów i środowiska akordeonistów podręcznik w języku włoskim i francuskim – *Il Manualetto del Fisarmonicista / Petit Manuel de L'Accordéoniste*. Nie był to jednak podręcznik do nauki gry na akordeonie, lecz raczej rodzaj manifestu artystycznego. Gagliardi przedstawił w nim swoje poglądy estetyczne oraz opatentowany przez siebie układ klawiatury prawej i lewej ręki, który proponował nazwać chromo-harmonika (chromo-accordéon)⁷.

Il Manualetto del Fisarmonicista, czyli mały podręcznik akordeonisty, składa się z czternastu rozdziałów, które poprzedza krótki wstęp. W pierwszym rozdziale autor opisuje różne typy instrumentów, które kryją się pod nazwą akordeonu. Jak pisze, sytuacja ta nie sprzyja rozwojowi tego instrumentu, a także komplikuje metody nauczania gry na akordeonie. Autor porównuje chaos związany z różnymi rodzajami notacji akordeonowej do wieży Babel. W rozdziale drugim opisuje właściwości akordeonu, wskazując na oryginalne cechy tego instrumentu, który jako jedyny wśród instrumentów klawiszowych posiada możliwość kształtowania natężenia dźwięku. Zauważa rolę registrów w poszerzaniu skali oraz palety barwowej akordeonu. Jego zdaniem, możliwości instrumentu są ogromne, gdyż „można na nim wykonać *legato* jak na organach i *pizzicato* jak na skrzypcach”⁸. Rozdział trzeci to prezentacja instrumentu idealnego, czyli – zdaniem Gagliardiiego – chromo-harmoniki. Opis dotyczy przede wszystkim układu obu manuali melodycznych. Zaproponowany układ klawiatury umożliwi zastosowanie jednego rodzaju palcowania do wszystkich tonacji. Chromo-harmonika ma dwie pięciorzędowe klawiatury melodyczne dla prawej i lewej ręki. Układ guzików w pionie jest małowertowy, w poziomie zaś chromatyczny, poczynając od dźwięku C: C, Cis, D, Dis, E, poniżej Dis, E, F, Fis, G, Fis, G itd. Instrument ten miał posiadać także tzw. basy pedałowe, odpowiednik klawiatury pedałowej w organach, ułożone w porządku kwintowym. Gagliardi postulował tzw. zerowe *tremolo*, będąc wielkim przeciwnikiem brzmienia preferowanego przez wykonawców stylu *musette*. Sugerował potrzebę *cassotto*, zwłaszcza dla chóru 16' dla uszlachetnienia dźwięku akordeonu. Jego idealny instrument miał dysponować cichą mechaniką obu klawiatur. Rozważał także problemy związane z artykulacją, prawidłową zmianą miecha i repertuarem akordeonowym.

Uwagi o charakterze dydaktycznym, zawarte w rozdziale siódmym, nie straciły na aktualności: konieczność nauki zapisu nutowego, stopniowanie trudności repertuaru, dobieranie właściwego tempa do ćwiczenia, doskonalenie trudnych technicznie fragmentów. W kolejnych rozdziałach Gagliardi rozpatruje, czym jest muzyka, oraz docenia ogromną rolę techniki miechowej w kształtowaniu dźwięku, określając miech jako „duszę akordeonu”⁹. Rozdziały o bardziej ogólnym charak-

⁷ G. Gagliardi, Brevet d'Invention. XVII Arts Industriels, No. 423.798, Office National de la Propriété Industrielle, Paris 1911.

⁸ G. Gagliardi, H.C. Jacobs, *Kleines Handbuch...*, s. 15.

⁹ Tamże, s. 43.

terze przeplatane są fragmentami zawierającymi wiele praktycznych wskazówek wykonawczych dla akordeonistów, jak np. rozdział dziesiąty *Nauka palcowania*.

Rozdział trzynasty poświęcony jest muzykowaniu kameralnemu w zespołach akordeonowych. Autor zwraca m.in. uwagę na konieczność odpowiedniego rozpisania głosów pomiędzy poszczególne instrumenty. W ostatnim fragmencie swojego podręcznika zachęca akordeonistów do ciągłego podnoszenia poziomu gry oraz przyznaje, że akordeon jest bardzo wszechstronny i nadaje się do wykonywania różnych gatunków muzyki.

Jeszcze w Paryżu Gagliardi pracuje nad transkrypcją I części *V Symfonii* L. v. Beethovena na akordeon¹⁰. Wybuch I wojny światowej sprawia, że postanawia wrócić do ojczyzny. Jeden z jego ostatnich publicznych koncertów odbył się w kinie Esperia w Parmie w 1914 roku. Zgromadzona publiczność była świadkiem nowości z dziedziny mediów.

Ulotka z tamtych czasów informuje, że przed filmem i przed sławnym akordeonistą Gagliardim będzie wyświetlana gazeta Pathé nr 456 z „najważniejszymi wydarzeniami tygodnia”, z czego wynika, że kronika filmowa ma już swój wiek!¹¹

W 1915 roku wspólnie z Italem Ferrarim Gagliardi wystawiał spektakle lalkowe w wielu miejscowościach doliny Padu.

Przystąpienie w marcu 1915 roku Włoch do wojny jest ważnym momentem w życiu artysty. W sprzeciwie wobec przemocy, jaką nieuchronnie niesie wojna, odmówił powołania do wojska i postanowił nie wykonywać już więcej publicznie koncertów.

W 1915 roku powołano go do wojska, zamiast się stawić, odpowiada na wezwanie listem, w którym potępia wojnę oraz wyjaśnia, dlaczego nie chce nosić munduru. Początkowo nie traktowano go serio, ale on nalegał; porządny pułkownik, zdając sobie sprawę z konsekwencji, jakie mogą spotkać Gagliardiego, znajduje jakieś wyjście i wysyła go na jakiś czas do domu. Na kolejne powołanie Gagliardi odpowiada w ten sam sposób; a potem machina zostaje wprawiona w ruch: przesłuchania, zniewagi, więzienie, próby perswazji, kolejne przesłuchania. Sprawa staje się poważna, jednak wybrane jest internowanie w szpitalu psychiatrycznym, trochę lepsze niż więzienie¹².

Tam nieco zapomniany przebywa aż do 1919 roku. Uwalnia go dopiero interpelacja poselska Armanda Bussiego – deputowanego Piacenzy. Giovanni Gagliardi uważany jest za pierwszego w historii obdżektora, którego odmowa służby wojskowej nie miała podłoża religijnego, lecz były nimi osobiste przekonania, sumienie.

Następnie Gagliardi podejmuje pracę jako celnik w Castelvetro Piacentino, niedaleko swojej rodzinnej miejscowości. Niedługo potem, w 1920 roku, ma

¹⁰ [g.b.], *Vita romantica di Giovanni Gagliardi, obbietore della coscienza e musicista*, „Liberta di Piacenza”, z dnia 19.11.1950, źródło: www.giovanigagliardi.net [dostęp: 3.09.2017].

¹¹ L. Fietta, *Fece una serenata a Don Perosi*, „La Gazzetta di Parma”, z dnia 30.12.1956, źródło: www.giovanigagliardi.net [dostęp: 5.09.2017].

¹² [g.b.], *Vita romantica...*

miejsce kolejna ważna decyzja w jego życiu – dotychczasowy ateista postanawia wraz ze swoim bratem Silviem włączyć się do kościoła protestanckiego.

Uczniowie i przyjaciele z Paryża piszą do Gagliardiego listy, m.in. córka konstruktora chromo-harmoniki, która po śmierci ojca wraz z mężem prowadziła dalej firmę. Jeden z uczniów w liście przyznaje, że ze względów ekonomicznych gra na balach *musette*, zaniedbując ten rodzaj repertuaru, który poznawał na lekcjach u Gagliardiego.

Gagliardi był znany we włoskim środowisku muzycznym, o czym świadczy opublikowany w 1935 roku w dzienniku „Corriere della Sera” artykuł krytyka muzycznego tej gazety Giovanniego Cenzata, zatytułowany *30 000 km z akordeonem*. Tekst ten opisuje przebieg kariery muzycznej akordeonisty. Tytułowe 30 000 km to szlak podobno przemierzony z akordeonem przez Gagliardiego. W tym samym 1935 roku Gagliardi na prośbę Itala Ferrariego napisał autobiografię *Vita anedottica di un fisarmonicista*, która miała się stać źródłem fabuły komediowego spektaklu operowego zamierzonego przez Ferrariego.

Faszystowskie Włochy nie zapomniały o anarchistycznych poglądach Gagliardiego. W 1939 roku zostaje on internowany wraz z innymi działaczami lewicowymi na wyspie Ventotene. Przyczynić się do tego mogła także jego postawa. Jako pracownik publiczny – celnik – odmówił wstąpienia do partii faszystowskiej. Podczas 3,5-letniego uwięzienia w Ventotene¹³ zaprzyjaźnił się z internowanymi tam politykami, m.in. z późniejszym prezydentem Republiki Włoskiej, Sandrem Pertinim, a także z Umbertem Terracinim, prominentnym działaczem Włoskiej Partii Komunistycznej. Tuż po zakończeniu wojny, od kwietnia aż do końca 1945 roku, Terracini odwiedzał wielokrotnie Gagliardiego. Nie wiadomo, jaka była treść długich nocnych dyskusji, gdyż Gagliardi w żadnym z wywiadów nie nawiązywał do tych wydarzeń.

Pomimo ostentacyjnej postawy, jaką demonstrował Gagliardi wobec wydarzeń politycznych, wyrażającej się w zaprzestaniu działalności koncertowej, żywo interesował się sprawami akordeonowymi we Włoszech. Z radością przyjął wiadomość o otwarciu klasy akordeonu w Conservatorio di S. Cecilia w Rzymie w 1960 roku¹⁴. Nieustannie przekonywał włoskich akordeonistów do instrumentu z manuałem melodycznym.

Gagliardi był ceniony także we Francji. Jego nazwisko znajdujemy w Komitecie redakcyjnym czasopisma „Accordion Musique”. Pierre Monichon, jeden z redaktorów, kilkakrotnie odwiedzał Gagliardiego w jego domu w Croce Santo Spirito. To właśnie jemu sędziwy akordeonista przekazał wiele cennych pamiątek, m.in. wydanie *Manualetto del Fisarmonicista*.

¹³ Źródło: <https://www.diariodemallorca.es/actual/2008/05/13/memoria-exiliado-favor-reconciliacion/357316.html> [dostęp: 2.11.2019].

¹⁴ [b.n.a.], *E morto Giovanni Gagliardi*, „La Fisarmonica” 1964, nr 12; źródło: www.giovanngagliardi.net [dostęp: 10.09.2017].

W okresie powojennym ukazało się 6 artykułów na temat życia i działalności Gagliardiego. Prezentowane były one w następujących czasopismach: „Magazine del’accordion” (1948), „Liberta di Piacenza” (1950), „La Provincia di Cremona” (1954), „La Gazzetta di Parma” (1956), „Il Resto del Carlino Parma” (1964), „La Fisarmonica” (1964).

Jedynie zachowane nagrania Gagliardiego pochodzą z 1960 roku. Dokonano ich w domu sędziwego już artysty (miał wówczas prawie 78 lat). Zapisu dokonano na szpulowym magnetofonie firmy Grundig. Zarejestrowano wówczas dwa drobne utwory J.S. Bacha – *Poloneza* oraz *Inwencję trzygłosową f-moll*. Słychać na nich nawet głos Gagliardiego komentującego swoją grę.

Castelvetto Piacentino w 2011 roku uhonorowało swojego słynnego mieszkańca, nadając jednej z ulic imię Giovanniego Gagliardiego.

Podsumowanie

Dlaczego warto pamiętać o Giovannim Gagliardim? Z całą pewnością był akordeonistą wizjonerem, który wyprzedzał swoją epokę. Jego najważniejszy postulat z 1911 roku, który zawarł w *Manualetto del Fisarmonicista*, dotyczył potrzeby unifikacji budowy akordeonu. Rozdział piąty tej publikacji jest zatytułowany *Jeden akordeon dla wszystkich akordeonistów*¹⁵. Do podobnego wniosku doszli w 1992 roku, podczas Międzynarodowego Sympozjum Akordeonowego w Miętnej pod Warszawą, wywodzący się z Europy i Ameryki Północnej wykonawcy, pedagodzy i przedstawiciele firm produkujących akordeony. Mnogość systemów klawiatur, parametrów technicznych poszczególnych modeli akordeonów podnosi koszty produkcji, a tym samym cenę instrumentu. Ponadto utrudnia w procesie edukacji przechodzenie ucznia – z powodu jego rozwoju fizycznego – na coraz większe instrumenty. Nie mają tych problemów skrzypkowie. Małe dziecko, które dopiero rozpoczyna naukę gry na skrzypcach, zazwyczaj swoje pierwsze kroki stawia na tzw. ósemkach. Rosnąc stopniowo, dochodzi do pełnej wielkości skrzypiec, zmieniając instrument w zasadzie na ten sam, tylko w większym rozmiarze. Zatem skrzypek do pełnej wielkości instrumentu dochodzi w bardziej naturalny sposób, niż jeszcze do niedawna było to udziałem młodego akordeonisty. W ostatnim przypadku nawet wierność jednej firmie nie gwarantowała ujednolicenia takich cech zewnętrznych, jak: średnica guzików, odstęp między rzędami, kąt nachylenia klawiatury, itp. Sympozjum w Miętnej zapoczątkowało trudny proces unifikacji, dotyczący nie tylko samego instrumentu, lecz także niektórych elementów notacji muzyki akordeonowej.

Opatentowana przez Gagliardiego chromo-harmonika posiadała dwa 5-rzędowe manuały melodyczne dla prawej i lewej ręki. Współcześni akordeoniści

¹⁵ G. Gagliardi, H.C. Jacobs, *Kleines Handbuch...*, s. 38.

doczekali się już standardu w postaci 5-rzędowej klawiatury dla prawej ręki i 4-rzędowego manuału melodycznego lewej ręki. Postulowane przez Gagliardiego basy pedałowe znakomicie zastępuje konwertor, dzięki któremu w jednym instrumencie mamy zawarte dwa: ze standardową tastaturą basowo-akordową oraz z manuałem melodycznym, którego gorącym orędownikiem był Gagliardi.

Włoski wizjoner postulował także tzw. zerowe *tremolo*. Ten typ strojenia koncertowych instrumentów zyskał uznanie akordeonistów dopiero w drugiej połowie XX wieku. Gagliardi w swoim podręczniku rozważał także problemy techniki akordeonowej związane z artykulacją, doborem aplikatury czy prawidłową zmianą miecha. Akordeoniści zaczęli zajmować się tymi kwestiami dopiero w połowie minionego wieku. Prace dydaktyczne Franza Kriega¹⁶ (*Der neue Lehrweg*, 1949) oraz Włodzimierza Lecha Puchnowskiego¹⁷ (*Szkola miechowania i artykulacji akordeonowej*, 1964) ponownie zwróciły uwagę na to kluczowe dla techniki akordeonowej zagadnienie. Zalecane przez Gagliardiego używanie kciuka obu rąk przy dobieraniu ergonomicznej aplikatury dało asumpt do takich współczesnych rozwiązań konstrukcyjnych, jak obniżanie pierwszego i drugiego rzędu manuału melodycznego w niektórych modelach akordeonów (np. akordeon hiszpańskiego wirtuoza Iñaki'ego Alberdiego oraz instrumenty budowane według koncepcji Norwega Andersa Grøtheego). Giovanni Gagliardi zmienił także repertuar akordeonistów. Utwory Bacha, Beethovena, Chopina, Griega w programach jego koncertów były w tamtym czasie czymś niezwykłym. Także aktualnie, pomimo wielkiego rozwoju oryginalnej literatury akordeonowej, transkrypcje odgrywają bardzo ważną rolę zarówno w edukacji akordeonisty, jak i w repertuarze koncertowym. Odkrywane są też ciągle nowe obszary muzyki, która przenoszona jest na akordeon koncertowy. Giovanni Gagliardi wyprzedzał poglądami o dziesiątki lat swoją epokę, ale to właśnie jemu historia przyznała rację.

Bibliografia

Źródła

Deiro Guido, *The Complete Works of Guido Deiro*, red. H. Doktorski, Mel Bay Publications, Inc. Fenton 2008.

Gagliardi Jean, Brevet d'Invention. XVII Arts Industriels, No. 423.798, Office National de la Propriété Industrielle, Paris 1911.

¹⁶ F. Krieg, *Der neue Lehrweg für Akkordeon*, Matthias Hohner Verlag, Trossingen 1949.

¹⁷ W.L. Puchnowski, *Szkola miechowania i artykulacji akordeonowej*, Państwowe Wydawnictwo Muzyczne, Kraków 1964.

Opracowania

- Gagliardi Giovanni, *Kleines Handbuch des Akkordeonisten (1911)*, *Manualetto del fisarmonicista (1911)*, *Petit Manuel de l'Accordéoniste (1911)*, „Texte zur Geschichte und Gegenwart des Akkordeons”, t. 2, red. H.C. Jacobs, R. Kaupenjohann, Augemus Musikverlag Ralf Kaupenjohann, Bochum 2004, s. 25–49.
- Krieg Franz, *Der neue Lehrweg für Akkordeon*, Matthias Hohner Verlag, Trossingen 1949.
- Petrič Josph, *The Concert Accordion. Contemporary Perspectives*, Augemus Musikverlag Ralf Kaupenjohann, Essen 2017.
- Puchnowski Włodzimierz Lech, *Szkoła miechowania i artykulacji akordeonowej*, Państwowe Wydawnictwo Muzyczne, Kraków 1964.

Artykuły prasowe

- Cenzato Giovanni *30.000 chilometri con la fisarmonica*, „Corriere della Sera”, z dnia 26.12.1935, s. 3.

Źródła internetowe

- www.giovanigagliardi.net [dostęp: 5.09.2017], Fietta Leonida, *Fece una serenata a Don Perosi*, „La Gazzetta di Parma”, z dnia 30.12.1956.
- www.giovanigagliardi.net [dostęp: 3.09.2017], [g.b.], *Vita romantica di Giovanni Gagliardi,obbietore della coscienza e musicista*, „Liberta di Piacenza”, z dnia 19.11.1950.
- www.giovanigagliardi.net [dostęp: 10.09.2017], [b.n.a.], *E morto Giovanni Gagliardi*, „La Fisarmonica” 1964, nr 12.
- <https://www.diariodemallorca.es/actual/2008/05/13/memoria-exiliado-favor-reconciliacion/357316.html> [dostęp: 2.11.2019].

Elżbieta ROSIŃSKA

Stanisław Moniuszko Academy of Music in Gdańsk (Poland)

Giovanni Gagliardi – a virtuoso and a visionary of the accordion

Abstract

Giovanni Gagliardi (1882–1964), an Italian composer and accordionist is now a forgotten artist. As early as in 1911, in *Manualetto del fisarmonicista* published in Paris, he postulated modifications in the construction of the accordion, so as to improve the instrument's technical performance. The suggested modernisation of the accordion contributed to the development of the accordion

repertoire, with new sound possibilities and new aesthetics. The life of the artist, who began his career as an itinerant player and reached the position of a virtuoso who was highly appreciated by Paris' bohemian artists, changed dramatically after the entry of Italy into World War I in 1915. His refusal to perform military service and after the end of the war also to perform public concerts, as well as 3.5 years of internment during World War II – show Gagliardi as a man engaged not only in musical matters, but also in public affairs. Until the end of his life, he played music in the comfort of his home, and in his correspondence with accordionists and in press interviews he promoted the instrument with free-bass system. Giovanni Gagliardi was decades ahead of his time, but it was him that the history proved right.

Keywords: Giovanni Gagliardi, accordion, free-bass accordion, virtuoso.